

Винесені на обговорення учасників Круглого столу проблеми знайшли різне потракування доповідачів — фахівців з історії, філології, політології, соціології та етнології, що відображено в опублікованих текстах доповідей. На думку оргкомітету Круглого столу, достовірним ілюструванням висновкових положень цих виступів послужать фактографічні матеріали польових етнографічних досліджень першої чверті ХХ ст. та початку нинішнього століття, що фрагментарно подані в Додатках і стосуються східних територій України*. Важливим джерелом для усвідомлення асиміляційних явищ у середовищі українців зазначеного регіону, як у давні часи, так і за радянської доби, є занотовані етнологами ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України (у грудні 2014 року й лютому 2015-го) та епізодично репрезентовані в представлених Додатках відомості з усної історії, які водночас ілюструють уявлення місцевої людності про сучасні військові події на Донбасі та їх наслідки.

Зафіксовані етнографами відомості засвідчують домінування української етнічної культури та чисельне переважання українців у східних областях як у минулому, так і тепер, що спростовує безпідставні територіальні претензії Росії і доводить імперський характер інспірованого нею збройного протистояння.

* Значні за обсягами матеріали експедиційних досліджень населених пунктів Донеччини є беззаперечною доказовою базою тотального поширення української традиційної культури і домінування її носіїв у першій чверті ХХ ст. на східних теренах України. Увесь корпус аналогічних етнографічних матеріалів, який документує українську етнокультурну домінують в східних областях (обсягом понад 500 сторінок), готується до друку в рамках видавничих проєктів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

ДОДАТКИ

*с. Костянтинівка Сталінської округи,
Записала 29 лютого 1928 року
студентка I курсу
Сталінського педтехнікуму М. Краснокутська
від Ганни Хролівни Колеснікової (61 рік)
(АНФРФ ІМФЕ, ф. 1, од. зб. 661, арк. 29–34)*

В наші часи, коли ще ми дівували, казала баба, було так: як мине парубкові 18 або 17 рік, то це йому вже пора женитися. До таких пір, як тепер є гуляють, тоді не гуляли. Та це б його і осміяли б з ніг до голови. Або-й дівка, коли догуляється до 20 або-й більше років, то тоді хоч і із хати не виходь.

Так ото-ж, як стане 18 років або тільки піде, то батьки й думають, що це ж пора сина женить, а коли дівка, то це вже вона зовсім справна. У неї ряден, рушників, полотна надбано стільки, що тепер, мабуть, ні одна багачка скільки не дбає. Та тепер-же все куповане, а тоді ми того не знали, а що сам придбаєш, то і є.

Правда, не всі були такі, що щей тоді купували, а були такі, ні з чого було і самим дбать.

Так ото ж, як женять сина люди чуть-чуть заможненькі, той вибірають — де-б його взять

невістку, щоб принесла побільше приданого. Сватають більш у своєму селі. Хіба бува так, що парубок та чим небудь паганим, або й вся сім'я, і тоді за нього не хоче йти з свого-ж села, так їдуть в друге село і там знаходять. Або й і дівка, дивись, сидить, сидить ніхто не свата, а приїде з другого села і посвата, щей гарний чоловік. Так, як наступлять м'ясиці, той дожидай, що прийдуть старости, як не до тебе, то до твоєї подруги. Батьки вибирають, щоб, крім того, що багата, треба, щоб була здорова, роботяща. Бо, кажуть, коли мала та худа, то з неї роботи мало. Коли-ж вже вибируть батьки собі невістку, то парубок кличе, як-що є батько хрещений, а то просто дядька якого небудь, щоб умів добре балакать. Тоді беруть хлібину і два яких небудь дядька з парубком ідуть туди, де вони назвали собі дівку. В хату йдуть тільки старости з хлібом, а парубок зостається або в сінях, або в конюшні. Дівка тоже не сидить в той час в хаті, де небудь, поки вже діло все буде готове, тоді кличуть парубка і дівку в хату. Але часто так бува, що батьки за один раз не віддають, а особливо тоді це, коли при-

їхали сватать чужі люди. Та що-ж то була-б за дівка, коли-б вона за одним разом згоджилась йти заміж. А батьки з початку відказуються, кажуть, що вона в нас не справна, або кажуть, що ще молода. Другим разом, коли приїдуть і діло йде на лад, то починають батьки казати, що у дівки є, а старости кажуть, що є в парубка з господарства. Тоді кличуть в хату парубка і дівку, питають, чи згідні? Коли згідні, то молода дає старостам свою хлібину, а в їх бере їхню, а тако-ж молодому дає хустку.

Тоді стають всі Богу моляться, далі кличуть де найближчих родичів і п'ють могорич. Тут-же договарюються і за придане. Дівці, крім того, що дають рядна, полотно і рушники, дають ще корову, це обов'язково, потім штук троє овець, як що дядько заможний, то дає ще й пару бичків. Далі ці всі родичі їдуть до молодого на розглядини. Тут їх садовлять за стіл і годять їм, як найкраще напувають водкою так, щоб, коли будуть дивитися на господарство, то щоб нічого не зробили. Бо шей так буває. Як попоїдять разом свати, той йдуть дивитися на господарство, баби лізуть у погріб і коли не дуже п'яні, то все там поперебивають і поперекидають. Тут-же вони балакають, коли затівають свайбу. Побільшости, що вона буває через дві неділі після засватання.

Тоді разом з сватами до молодої їдуть і старости за рушниками. Тут вони троше поп'янюють, молода почепе їм рушники і вони знов їдуть до дому. Іноді буває, що у прийми приймають, але це рідко. Приймають ті в прийми, у кого одна тільки дочка і більш нема нікого, тай живуть нічого, що є до чого приймати. Але це, як я вже казала, рідко буває. Бо батьки кажуть — хай, який син не сердитий, але-ж краще, ніж приймак. Хіба ще коли зостанеться вдова з дітьми і господарство в неї є, то тоді вона собі приймає приймака. Свайби такої вже не грають, як це грають тоді, як женять або віддають. Коли-ж уже дівка засватана або-й парубок, коли вже засватається, то готується, дівка зшиває рядна або підрублює рушники та складає в скриню. Парубок то все дивиться, аби в господарстві було гаразд. Коли вже під-

ходе той день, що призначали свайбу, а здебільшого, то її призначають на неділю. Бо вінчатися не можна у всі дні. Коли свайба в неділю, то в четвер і п'ятницю збирають на шишки та коровай. Кличуть сусідок, а також родичок близьких здебільшого молодих молодичь. Коли всі збіруться і кісто готове, то в першу чергу першу шишку робе мати, тоді вже всі останні роблять і співають пісень. Співають такі пісні:

Ой сусідочки мої, голубочки,
Приходьте до мене й до мого дитяти
Коровай і шишечки бгати

і т. д. Або ще:

Наша піч гегоче, короваю хоче,
А припічок усміхається,
Короваю сподівається.

Коли роблять коровай, то в трьох місцях кладуть мідні гроші. Це для того, щоб був молодий багатий. Коли садять в піч, то двері защіпають і нікого не пускають, щоб не грюкали, бо сядуть на низ [тісто сяде].

Після цього ці молодичі сідають обідать, а потім і розходяться. Молода в свою чергу в п'ятницю або в четвер збирає дівчат гильце красить. Ламають сосни або ще якого дерева, а потім із різної бумаги роблять квітки та канфети. Канфети не справжні, а кусочок хліба обмотують бумагою і чіпляють. Коли-ж молодий багатий та не скупий, що купе канфетів, то чіпляють і справжні.

Коли гильце красять, то співають таку пісню:

Як ми своїй молодій гильце вили,
Всі лужечки й бережки виходили.
Червону калиноньку виломили,
Тож ми своїй молодій гильце звили.

Коли є в молодій далеко десь родичі, то тоді в п'ятницю їдуть дружки з молодою і кличуть на свайбу. А як тільки, що в своєму селі, то кличуть у суботу. Робеться це так: збираються зранку дружки, одну із їх молода назнача старшою дружкою, одягають її в квітки і стьожки, беруть шишок і йдуть кликати на свайбу. Ідучи вулицею, співають дружки:

Ой скупії горожани, скупії,
Попускали вулиці вузькії.
Що не проїхати, не пройти,
Молодую нашу ніде провести.

В хату молода йде тільки в двох із старшою,
тут вона тричі господарям кланяється і каже:
«Просив батько й мати і я прошу, приходьте до
нас на свайбу». І кладе шишку на стіл.

Дружки, що залишились на дворі, співа-
ють таку пісню:

Забарна наша молода,
Забарилася в хаті;
А дружки на дворі,
На лютім морозі.

Тоді, коли всіх родичів покличуть, ідуть до
свекрухи, це тоже зветься, що невістка кличе
свекруху на свайбу до себе. Тут їх свекруха
садове за стіл і гостить. Після цього молода з
дружками йдуть до молодої додому. Доходячи
до хати, співають таку пісню:

Прибирайся, матінко, прибирайся,
Та до себе дружечок сподівайся,
Щоб у тебе огірочки солоненькі,
Щоб у тебе горілочка стояненька,
Прийде Н... молодая.

Мати виходе з хати, тричі навхрест хрис-
те хлібиною, молода їй тричі кланяється, далі
входять в хату. Мати їх садовить за стіл і дає
їм варенухи. В цей-же вечер збирається у мо-
лодої вечірка. Приходе молодий в вечері з бо-
ярами і з музикою до молодої. В хату його не
пускають і де-хто з родичів молодої требують
від нього могорича. Дружки в той час сидять
вже за столом і співають:

Ой чи ви приїхали?
Чи пішки прийшли?
Молодого в мішку привезли,
А свашку в торбині,
Щоб не зділи [з'їли] свині.
Світилку в халосі,
Щоб не зділи воші.

Коли бояри входять в хату, то співають
дружки таких пісень:

Де бояри волочилися,
Що по боки забродилися?
Чи сіно косили, чи хліба просили?

Тепер дружки коли хотять, щоб з моло-
дого взять теж могорич, то роблять так: мо-
лодий за столом повинен сидіть поруч з мо-
лодою але дружки обсіли і не пускають за
стіл, молодий-же стоїть з боярами у порога, а
дружки співають:

Ой що ж то за ворони,
Що стоять у порога,
Руки розставили,
Рота роздвинули!

А бояри їм відповідають:

Ой ми не ворони,
Ми ясні соколи;
Розтупіться, сови,
Хай сядуть соколи!

Коли староста замогориче дружок, то
вони пускають молодого сісти за столом, а
коли ні — то не пускають. Повечерявши,
молодь гуляє і музика грає. Ранком молоді
їдуть до вінця. До вінця вони повинні їхати
разом, а тому молодий заїждяє по молоду і
тоді їдуть до церкви. Виряжаючи сина до мо-
лодої, мати заколює йому в жупані на спині
дві голки навхрест, це для того, щоб ніхто не
зглазив. Ранком збираються всі родичі і так
сусіди молодого виражать до молодої. Дех-
то сами з ним їдуть, як от: старости, бояри,
свашка і світилки. Мати благословляє сина,
потім, коли вже посідають на підводи, або так
будуть усі в зборі, мати обсіпає сина міша-
ниною. Сюди вона бере вівса, жита, горіхів,
канфетів і гроші. Це для того, щоб він, коли
оженеться, то у нього хліб гарно родив та щоб
дітей було рясно. Приїждяють до молодої і не
входять в хату до тих пір, поки не вийде мати
та не покличе. Свашки співають:

Ой чи теща на зятя сердита,
Що до зятя та не виходе.
Горілочки та не виносе.
А на зятя метіль мете.
Крийся, зятенько, крийся!
Куницями та лисицями,
Братіками та сестрицями.

Коли виходе теща, тоді свашки знов співають:

Зять на тещу та й не дивиться,
Вона йому та противиться,
Він на неї скосо поглядає,
Він її думками лає!

Далі закликають молодого в хату і благословляють. Робеться це так: беруть батько й мати ікони в руки; батько ікону бере Ісуса Христа, а мати — Матір Божу, і христять їх тричі навхрест, а вони їм кланяються тричі, потім целують ікони і беруть у руки. Свашка бере кусок полотна і гроші, щоб було що підслать під ноги молодим. А під полотно кладуть гроші. Це для того, щоб у молодих ніколи не виводились гроші. І от коли хтось з молодих перший стане ногою на полотно, то той буде верховодить в сім'ї. І тому молодий собі, а молода собі намагається стать першим на полотно. Ідучи з церкви, молоді повинні всім, хто не зустрічається, кланятися, а іноді їм ставляють на дорозі стіл з хлібиною, тоді молодий бере бутилку, ставляє на стіл, а собі бере хлібину. Із церкви вони йдуть до молодої. Тут їх зустрічають батьки з хлібом. Садовлять за стіл і поштують горілкою. На свайбі, коли дають водку, то треба пити до дна, бо хто не допиває, то кажуть, що то він зоставляє на сльози молодій.

А тому за столом усі допивають до дна і до того доп'ються, що тільки ходять, і хати тоді їм мало.

А дружки за столом співають:

От столу до порога втоптана дорога,
То бояри втоптали, як помії хльобали.
Старший не напився, у помях втопився.
Їли бояри, їли, цілого вола зділи,
На столі ні крихотки, під столом ні кісточки.
Їли дружечки, їли, півголуба зділи,
На столі повнісінько, під столом чистісінько.

Або ще співають:

Старший боярин гава, другий роздява,
Третій, як барило, четвертого роздавило,
А п'ятий без вуха, та й той пісню слуха.

Пообідавши, виражають скриню. Але для того, аби взяти скриню, треба знов викуп, бо на скрині сідають сестри або тітки молодої і не встають до тих пір, поки не дасть молодий за скриню того викупу, що його потребують вони. Потім везуть скриню і за скринєю їдуть хто небудь із родичок, вони тоді зветься приданками. Ті, що залишаються, кінчають свайбу. Дружки співають, а молода плаче, бо що то буде за молода, що й не плакатиме. Далі знов садовлять за стіл — вже дарувать.

Дружко бере коровай і ріже його на куски, коли кому попадеться мідяк, що клали в коровай, то, кажуть, що той щасливий. Молоді розносять коровай з чаркою водки, за що їм кидають гроші. Дружки за столом співають такі пісні:

Дружко коровай крає,
Семеро діток має
Та всі з кошеллями,
Коровай забрали.

Бояри коровай крадуть,
За стіл нахиляються,
Короваєм запихаються.
Як-би дружки не дивились,
Бояри-б подавились!

Коли кінчають обід, дружко каже: «Благословіть молодим із-за столу встати!» Батько або мати благословляє їх хлібиною. Молоді встають і кланяються. Дружки співають:

Мир миром,
Пироги з сиром,
Вареники в маслі,
Бояри прикрасні.
Помиримось!

Після цього батьки прощаються з дочкою виражаючи її до свекрухи. Коли це далеко, то їдуть, а як близько, той йдуть пішки. Коли

їдуть, то батько або мати бере за повода коні і проводе трохе, а виїждяючи з двору, молодий стріляє. У молодого їх теж зустрічають з хлібом, вони кланяються де-кілько разів і заходять в хату. Тут їх знов садовлять за стіл. Попоївши, встають. Тепер розпочинається в молодого свайба. Цей день і вечер гуляє молодь, і коли вже розійдуться, то дружки або свашки залишаються і розплітають косу. Коли розплітають косу, то співають таку пісню:

Десь мої братіки на війні,
Десь мої сестриці в сторони.
Десь мої братіки з війни йдуть,
Вони-ж мені кісоньку розплетуть!

На другий день, в понеділок, збираються тільки старі дарить молодого, молода невістка вже готує на стіл з другими молодими. Коли в сина є батько або мати хрещені, то він готує їм подарунок. Коли мати — то спідницю, а коли батько — то сорочку. Коли починають дарувати, то спочатку молодий дарить свій подарунок батькові або матері, за це батько дарить або грошей де-кілько карбованців, або обіцяє дати хоч де-кілько овець, а хоч бика якого небудь. Потім збираються батько й мати молодого, дядьки, а також і батьки хрещені, беруть молоді чисте рядно, стелять додолу і танцюють по йому. Іноді буває, що хто-небудь із гуляючих щей води ллють на рядно, кажучи, щоб не було пиляки. Коли вже натанцюються, то кидають гроші на рядно і це потім забірає молода. Погулявши ще де-який час, розходяться, а в вівторок знов сходяться «продавати» батька й матір. Вони садовлять батьків у повозок і водять скрізь по городах і до тих пір возять, поки не дадуть їм на водку або просто водку. Далі, коли вже цю водку поп'ють, то вбіраються декілько душ в циган. Баби одягаються в циганок, беруть карти і йдуть по селу ворожити, за що їм дають кури або ще що небудь. Мужики тоже одягаються в циган, беруть молоток і коли заходять в хату, то зараз беруться підковувати господарів. Коли вже прогуляють те, що збрали, розходяться, і тим кінчається свайба.

Тепер вже молода молодича повинна прибрать, в хатах повимазувати і топить коло печі. Бо коли їй дарують, то ятровка каже так: «Дарую тобі рогачі й кочерги, щоб не вставляла ти черги». Але перші дні її не ставляють до печі, а тільки приучають, як-що треба робити. Старша ятровка або свекруха каже, а вона повинна мовчки слухати і виконувати. Тако-ж молода невістка повинна витягти свій рушник витиратись, а свекрусі та свекрові — рядно вкриватись.